

**„ВЕЛИКА В ДРУЖБІ МІЦЬ!”
(ІГНАЦІЙ КРАСИЦЬКИЙ – БАЙКАР)**

У статті аналізуються окремі байки видатного польського письменника Ігнація Красицького. Проблема статті пов'язана з вивченням взаємодії польської та української байки. Також з'ясовується місце творчого доробку І. Красицького у світовому літературному контексті.

Ключові слова: байка, алегорія, казка, Просвітництво.

Tarasova N. Large in Friendship Power! (Ignatsiy Krasitskiy is Fabulist).

The article deals with the analysis of famous Polish writer I. Krasnytsky's fables. The main attention is paid on studying the relations between Polish and Ukrainian fables. The role of I. Krasnytsky's creative works in the world literature context is highlighted.

Key words: fable, allegory, tale, Enlightenment.

Польська література XVIII ст. мала просвітницький характер. Розвивається періодична преса, зростає кількість журналів і досягає 90 найменувань на кінець століття. Польські письменники перекладають трагедії Корнеля, Расіна, Вольтера, Лессінга, Шерідана тощо, піддають критиці норми класицистичної естетики; просвітницька література має переважно сатиричний характер, а улюбленими поетичними жанрами стають байка та сатира.

Головним виразником польського Просвітництва був Ігнацій Красицький (1735–1801) – поет, драматург, публіцист. Він організував перший просвітительський журнал у Польщі, створив перший польський енциклопедичний словник „Зібрання необхідних відомостей” (1781). Але до недавнього часу ім'я цього видатного польського письменника було мало знаним в Україні. Окремі відомості про нього знаходимо лише у вузівському підручнику з історії зарубіжної літератури XVIII ст. та в історії польської літератури. Проте твори його, зокрема байки, аналізу не піддавалися. Тому предметом нашого дослідження стала байкарська спадщина І. Красицького.

Біографічні відомості

За походженням Ігнацій Красицький був польським аристократом. Освіту отримав духовну, закінчивши єзуїтську колегію у Львові та католицьку семінарію у Варшаві. У 1759 р. став священником і з метою вдосконалення освіти два роки навчався в духовній академії у Римі. І. Красицький був родичем короля Станіслава Августа Понятовського, і тому в 1766 р. його призначили єпископом Вармійським. Із 1795 р. І. Красицький став архієпископом гнезненським і примасом Польщі. Проте сан священнослужителя не завадив йому очолити польський просвітницький рух.

У 1765 р. І. Красицький бере участь у виданні першого просвітницького журналу „Монітор”. У 1775 р. вийшла з друку поема Красицького „Мишоїда” (яка пародіювала середньовічні хроніки та побіжно торкалася політичних звичаїв феодальної Польщі), через три роки – сатирична антиклерикальна поема „Монахомахія” (1778), де висміювалися ченці. У віршованому циклі ”Сатири” (1779) викриваються звичаї шляхти.

Літературна діяльність Красицького багатогранна, його часто за вільність поглядів називали „польським Вольтером”. І. Красицький був талановитим письменником. Повісті автора „Пригоди Миколая Досвядчинського” (1776), „Пан Подстолий” (1778–1784) спрямовані проти аристократів, байдужих до суспільних справ, до долі рідного краю. Ігнацій Красицький написав польську епопею „Хотинська війна”; переклав „Пісні Оссіана”, твори Лукіана та Плутарха. По його смерті була видана праця „Про поезію і поетів”.

І. Красицький – провідник класицизму, виступав за збереження трьох єдностей у драматургії, член Академії наук у Берліні (1786 р.), видавав газету „Щотижневик”. Завдяки авторитету Красицького затверджено Товариство любителів наук (1800), що об’єднувало передових діячів польської культури кінця XVIII – початку XIX ст.

Красицький-байкар

І. Красицький виступав у багатьох жанрах, писав романи, повісті, поеми, комедії, памфлети, фейлетони, а також байки, у яких автор виявив високу майстерність, мудрість, демократизм, сатиричну гостроту та глибоке знання суспільного життя. Його байки відзначаються легкістю віршованої форми, природністю діалогів, меткістю, дотепністю.

Після появи творів відомого реформатора байки француза Жана де Лафонтена цей жанр набув широкого розвитку в літературі євро-

пейських народів: Лессінг і Геллерт (Німеччина), Сумароков, Хемніцер, Крилов (Росія), Сковорода, П. Гулак-Артемівський, Гребінка, Глібов, Боровиковський (Україна) та інші. У польській літературі байка розвивається з XV ст. Окрім І. Красицького, відомими байкарями у Польщі були Микола Рей із Нагловіц (1505–1569), Бартош Папроцький (1540–1614), Шимон Шиманович (1558–1629), Вацлав Потоцький (1621–1696), Адам Нарушевич (1733–1796) та ін.

Людина великих знань, Красицький був обізнаний із байкарською світовою спадщиною і використовував у своїй творчості сюжети індійського байкаря Пільпая („Панчатантра”), старогрецького мудреця Езопа („Крук і Лис”, „Людина і здоров’я”), римлянина Федра („Лев і Осел”, „Сонце і Жаби”), німецького просвітителя Лессінга („Кінь та Верблюди”), французького письменника Лафонтена („Мірошник, його Син та Осел”).

Проте Красицький не тільки запозичував, а й творив нове, самобутнє. Він був новатором у створенні байок-мініатюр (на 4, 6, 8 рядків), застосував форму різностопного вірша, виявивши при цьому художню віртуозність („Віз із сіном”, „Нога і Чобіток”, „Молот і Ковадло” тощо).

Людина передових поглядів, Красицький обстоює права простолюду і захищає їх (байки „Пан і Пес”, „Шкатула і Мішок”, „Капшуки”, „Філософ і Селянин”, „Коні”, „Соняшник і Фіалка”); засуджує аристократію, що вбачала красу життя у воєнних походах та бенкетах („Звірі і Відмідь”), придворні порядки („Віл-міністр”, „Лагідний Лев”, „Китайський імператор та його син”), висловлює негативне ставлення до кріпацтва. Байкам Красицького притаманні такі риси:

мудрість; актуальність; сатиричність; афористичність; демократизм; стислість.

У його байках чимало афоризмів, філософських висловів:

*Як другом будеш сам,
То й в тебе будуть друзі.
(„Лис і Осел”)*

*Оте мене печалить,
Що всяк своє беззастережно хвалить!
(„Лев і звірина”)*

Бо слави в тім нема – слабішого долати:

*Орлові – соколят, тобі – перепеляти.
(„Яструб і Сокіл”)*

*В пошані – бо не те,
Чи гожий, чи негожий,
А те, що все купити може!
(„Капшуки”)*

*Велика в дружбі міць! А я не знав тоді:
Нехай нерівний друг, а здасться у біді!
(„Тюльпан і Фіалка”)*

*Хто швидко вироста, той швидко помирає!
(„Дуб і Диня”)*

*З природою мистецтву не зрівнятися ввік.
(„Струмок і Фонтан”)*

*Не пнися бути тим,
До чого не родився...
(„Брильянт і Кришталь”)*

*Одне казати, друге робить – негоже!
(„Ханжа”)*

Аналіз байки „Пан і Пес”

*На злодія ждав Пес і цілу ніч не спав.
На ранок били Пса, бо пана турбував.
На другу ніч хронів, щоб пану спокій дати.
Уранці били Пса, бо злодій вліз до хати.*

Переклад М. Годованця

Ця чотирирядкова байка сповнена житейської мудрості, спостережливості, обізнаності, узагальнюючої сили. Кому з читачів не відома ситуація, змальована у вірші? Жодного зайвого слова, жодних зайвих подробиць, тільки суха всеохоплююча й водночас дуже коротка констатація типового явища. Сюжет розвивається за допомогою трьох образів: активна дійова особа – Пес, намагаючись чесно виконувати свій обов’язок охоронця, ненавмисно потурбував хазяїна. Але панові догодити дуже важко. Образ злодія треба розуміти в динаміці: крадіжка, що сталася, поки Пес спав, підготовлена, спланована. Дії злодія продумані: знаючи вади пана, шахрай терпляче

чекає на своє. У байці є ще й ті, що били Пса. Конкретно не вказано, хто вони, скільки їх. Зрозуміло лише, що це ті, хто служив панові й умів передбачити, що саме хотів хазяїн. І все ж розв'язка однаково небажана як для пана, так і для Пса, і для тих, хто бив його тварину. У виграші тільки злодій.

Особливістю цієї байки є відсутність моралі. Але твір побудований так майстерно, що окремого висновку й не потребує. Автор засуджує панство, він на боці простих людей, співчуває їм, обстоює їхнє право на достойне життя.

Побудована байка майже на самих дієсловах та іменниках, що робить твір струнким, точним, конкретним.

Байку „Пан і Пес” Красицького переробив на широковідому казку „Пан та Собака” П. Гулак-Артемівський, наповнивши її глибоким соціальним змістом, змалювавши тяжкі часи кріпаччини. Поет викривав кріпосницькі порядки, панську сваволю.

*Той дурень, хто дурним іде панам служити,
А більший дурень, хто їм дума угодити!*

В алегоричному образі Рябка, винятково сумлінного й чесного, Гулак-Артемівський реалістично та переконливо розкриває долю кріпака, цілковито залежного від поміщика. Виходячи зі своїх поміркованих суспільних переконань, письменник у байці обурювався передусім надмірною жорстокістю кріпосників – „навісних”, „ледачих”, „дурних”.

Казка „Пан та Собака” належить до перших спроб сатиричної байки в новій українській літературі. Твір, по суті, відкрив новий етап у розвитку жанру байки в Україні. Генетично пов'язані із сюжетами творів польського байкаря й байки П. Гулака-Артемівського „Солопій та Хівря, або Горох при дорозі” (1819) і „Пан та Собака” (1818).

Аналіз байки Красицького „Горох при дорозі”

Надіявсь на врожай, та дав Господар маху:

Оскубли весь горох, що сів біля шляху.

– Чекайте ж, хлопчаки! – погрожував сердито.

– Горох на другий рік посію поза житом!

Пора збирать врожай – ну й кляті хлопчаки!

Стоптали жито геть, обскубли, всі стручки!

Старі і молоді втрачають там безмежно,

Де діло поведуть занадто обережно.

Переклад М. Годованця

Ця байка складається з 8 рядків, два останні містять у собі мораль. Твір має філософський підтекст. У ньому засуджуються недалекоглядність, відсутність здорового глузду та вміння міркувати. Сюжет побудований на протидіях Господаря та хлопчаків. І молодість, вікова незрілість перемагають раптом досвід дорослої людини. Те, що Господар плекав протягом року (від сівби до сівби, від врожаю до врожаю), миттєво було зруйновано молодістю.

Байка лаконічна, матеріал викладено чітко, без зайвих подробиць. У тексті превалюють дієслова та іменники.

П. Гулак-Артемівський за мотивами байки Красицького створив велику (на 159 рядків) казку „Солопій та Хівря, або Горох при дорозі”, яка мала соціально-побутове звучання. Чітко окреслені тут два образи – селянина Солопія та його дружини Хіврі. Дія розвивається поступово, послідовно. Солопія змальовано нікчемним господарем, а Хівря вміє розмірковувати, пристосовуватися до життя, бачити наперед. У кінці байки чітко виділена мораль: „Де треба руки гріть, там треба і огню”.

Окрім цього, П. Гулак-Артемівський перекладав байки Красицького: „Дурень і Розумний”, „Цікавий і Мовчун”, „Лікар і Здоров'я” та ін.

Спірався на байкарський досвід польського митця й один із перших українських байкарів, талановитий поет-романтик Л. Боровиковський. У багатьох байках він творчо використав сюжети й мотиви творів Красицького („Лікар”, „Горох” та ін.). Проте український байкар запозичив не стільки конкретні теми та сюжети, скільки саму форму, стислість викладу. Ось як звучить байка „Горох” у Л. Боровиковського:

*Щоб не оскуб народ гороху при дорозі,
Максим горох посіяв в просі. Що ж вийшло!
Дітвора – іще й огуд не ссох
–І просо витовкла, і обнесла горох.*

На думку Микити Годованця, „байки Красицького заслужили невмирущої слави, дають матеріал для роздумів над життям і над ділами людини, для вивчення історичних умов, у яких жив у минулому польський народ” [2, 11].

Література

1. Артамонов С. Д. и др. История зарубежной литературы XVII–XVIII вв.– М., 1973.
2. Красицький І. Байки та приповідки / Пер., вст. ст. М. Годованця.– К., 1969.
3. Українська байка / Упоряд. і вст. ст. Б. А. Деркача, В. Т. Косяченка.– К., 1983.

УДК 821.162.1.09

Сергій Яковенко

ОБРАЗ ЄВРОПИ У ТВОРЧОСТІ ЯРОСЛАВА ІВАШКЕВИЧА ТА ЧЕСЛАВА МІЛОША

У статті аналізуються концепції Європи у творчості двох видатних європейських письменників – Ярослава Івашкевича та Чеслава Мілоша. Європа постає тут як мирне співіснування „малих батьківщин”, а виходом із культурної кризи Західної Європи, занепаду „європейських” (загальнолюдських) цінностей обидва письменники бачать повернення до ідеалізованого образу своєї центральноєвропейської батьківщини.

Ключові слова: Європа, малі батьківщини, культурні цінності.

Yakovenko S. Appearance of Europe is in Creation of Ivashkevicha and Milosha. The paper analyses the conceptions of Europe in writings of two outstanding European authors – Jaroslaw Iwaszkiewicz and Czeslaw Milosz. Europe appears as peaceful coexisting of „small homelands”. As an outlet from the situation of the West European crisis, of collapse of the „European” (human) values the two writers propose the return to idealized image of their Central-European homelands.

Key-words: Europe, small homelands, cultural values.

Ярослав Івашкевич і Чеслав Мілош є найвидатнішими з-поміж польських „європейців” минулого століття, і тепер, коли реконструкція образів Європи у творчості багатьох інтелектуалів стає дедалі актуальнішою, можна лише подивуватися, що досі ця тема не викликала спеціального зацікавлення дослідників. Тим більше, що віртуальну дискусію про Європу можна сконструювати за участі також і інших видатних персонажів історії слов'янських літератур ХХ століття – причому це могли би бути митці такого масштабу, як Мілан Кундера та Вітольд Гомбрович. Згадавши про Гомбровича, слід зазначити, що тема „Мілош-Гомбрович”, у тому числі в питанні “осо-